

Uj urbéri rendeletet adnak ki, mellyel a jobbágyok terheit súlyosbitják. — Azok visszautasítják a rendeletet s vetellenül hagyják a földeket. — A birák a vármegye és Károlyi Antalné közbenjárását kérik, — Ferenc gróf pirongatja őket. — Ezek a kath. templom költségeire s egyéb, a jobbágyságra hárított terhekre utalnak. — A papok közbenjárnak. — Végre engedett a földesur. — Ennek hasznai az uj urbéri rendeletről. — A városba kath.ok és lutheránusok települtek. — A ref. egyház kivonja magát a város kormányzása alól. — A váci püspök egyházlátogatása. — A lakosság kath. templom építésre szorítatik. — A kath. szertartások kormányi hatalommal terjesztelnek. — Városháza építetik. — A nép elégedellen Báthorival s ezt a bíróságból kihagyja. — Az uraság törvénybíróvá teszi. — Panaszok az uradalmi tiszték ellen.

1756—1768.

A veszedelem elmúltával a város házi bajai és rendes ügyei kívántak eligazítást, melyek közül mindenekelőtt az urbéri ügy lépett előtérbe.

Károlyi már jó előre figyelmeztette a bírákat, hogy e téren nagy változtatásokat akar, mert nincs megelégedve a városházi gazdálkodással. A birák kérték, hogy az 1747-iki egyezség maradjon tovább is érvényben: de a gróf méltatlankodva utasítá vissza az ajánlatot. Ekkor levélben illő alázattal megkéri, hogy személyesen jöjjön hozzájuk s úgy tárgyaljanak. A gróf, bár a közügyekkel, főleg az erdélyi pestissel, nagyon el volt foglalva, ezt meg is teszi. Megegyezés nem jöhetett létre, sőt a város feltűnő »hidegséget« tanúsított

iránta. Ekkor a földesur kiadta a 1756. aug. 1. maga urbéri rendeletét, melyben nem kívánja ugyan mindazon szolgáltatásokat, melyek őt törvény értelmében megilletnék a jobbágy város után, de jóval nagyobb terhet ró a lakosságra az eddigieknél, magának pedig jóval több jogot tart fenn. Az a reménység, — ez lényeges tartalma a rendeletnek, melyet atyja és ő tápláltak a város felől, hogy ez a tiszántuli többi városok példájára gyarapodni fog s melynek fejében engedték át ők a városnak a magok földeit, pusztáit s földesuri javadalmaikat

Prof Karolyi Ferenc
1722. ok. 23.

89. sz. Gr. Károlyi Ferenc névirása.¹

»majd semmi cenzusért«, — nem teljesült, sőt a város »a rossz administratio némelyeknek interessentiájok miatt notabiliter desoláltatni kezdett. . . . Egy új épületecskét, annyival inkább tisztességes házat Vásárhely városában nem láthatok.« Elhatározta tehát, hogy azt törvény értelmében a maga kezelése alá veszi, hogy ennek utána mind a gazdák, mind a zsellérek tudják, hogy mivel tartoznak. És habár törvény szerint joga lenne a gazdáktól 52 napi szolgálatot, a termés kilencedét, ludat, tyúkot, vaját, hizott sertést követelni: mégis, hogy jobbágyai gyarapodhassanak s a szegénység is élhessen, kevesebbel, 15—30 nappal, vagy ezek váltságával, tetszésök szerint, megelepszik; azonban a földesuri javadalmaikat, korcsmákat, mészárszéket, boltbért, vásárvámot, piaci helypénzt, birságot, örökösödést, bordézmát,

¹ A város ltrából.

halászatot magának tartja fenn. A földektől minden láncc után ($16\frac{1}{3}$ □^o) 5 krt fizessenek, de szertelen nagy darab földet (eddig némelyeknek 6—7 száz boglya szénájok is termett) ezután csak úgy lehet fogni, hogyha a felesleg szénát a földesurnak adják át. A termésből most még nem kívánja a nyolcadot, hanem csak a fentebbi taksát, a pusztai legelők után minden darab marha után 15—30 krt, a jármos ökrök és hámos lovak azonban díjmentesek. Juh és sertés után 3 krt, a nádvágók után minden kaszától 30 krt. Előfogatozás az eddigi mód szerint.¹

A rendelet villámcsapásként hatott a városra s »annyira megrettentette a népet, hogy azonnal egyező akarattal — visszaküldte a város »Ő excellentiájának«, s miatta »oly kedvetlenségre jutott a nép, hogy azon esztendőben majd mindnyájan őszi vetés nélkül maradtak a gazdák.« A főbirói székben a gróf akaratából a katonáskodástól felmentett Báthori Mihály ült ismét, ki bármily eszes és alkalmas volt is hivatalára, tehetetlennek bizonyult előjáró társai és a nép ellenállásának megtörésére. A város küldötteket rendelt Pestre, majd Károlyba a tisztek és a földesur sziveinek meglágyítása végett. Azok először 1 kr., majd egy poltra² váltságot ajánlottak a lánccföld után s minden egyéb pontnál is tetemes leengedéseket kértek. Majd 12, később 17, ezer frt taksát ajánlottak az esetre, hogyha régi mód szerint már adhatnak. Az ajánlatok ridegen visszautasítottak, pedig a láncc után Csongrádon is csak 1 krt fizettek.³ A város ekkor a vár- nov. 3.

¹ Az urbárium a város ltrában, Rvi. 1. cs., 130. sz., úgyszintén Csongrádm. és a gr. Károlyi nemz. bp. ltrában.

² Egy r. frtban volt 60 kr. vagy 40 poltra. A krajcár mai értéke tehát 1'4 fillér, a poltráé 1'1 fillér.

³ A küldöttek jelentései a város ltrában, Rvi. 1. cs., 128, 129, 132. sz.

megye urait kérte, hogy vessék közbe érte magokat Károlyinál, mit azok meg is tettek,¹ egyszerűsmind utóbbiknak 2 ezer rfrtot rendelt ajándékba adatni.²

Egy év elmúlt s egyéb engedmény sem volt, mint hogy Károlyi egy krajcárt elengedett a lánc váltásából, de annak fejében egy-egy tyúkot kívánt a gazdától sátoros ünnepeken. A tanács az ifjabbik grófnak, Károlyi Antal ezredesnek, ki ekkortájon vette nőül b. Harruckern Józst, »házassági honorariumban« 100 aranyat határozott.³ Az öreg generális azonban még mindig nem tágitott. Hogy bizza ő, így ír a birákhoz, rájuk a maga jövedelmei szedését és kezelését, holott a birák »annak jó folytatására sem nem elégségesek, se kedvek, se igyekezetek nincsen?!... Tudja meg azért a város, hogy az én célom nem az, hogy a szegénység terheltesse: hanem inkább az, hogy az administratio rendetlenségeiből folyt terheket könnyebbitsem. Fogja az község tapasztalni, hogy kiszabott rendem a szegénységnek nyugalma s gyarapodására lészen, mert a terhet a gyöngébb a tehetősebbel jó mérték szerint fogja viselni, — nem úgy, mint eddig, hogy a szegénység hajtogattatott s taksáltattak az urasági jövedelem hasznáiban nem-részesek, az erősebb pedig mindezekben megkíméltetett, sok terhektől teljességgel ki is maradt, az kis jövedelmekből is vagy részesült, vagy elpredálta. Kövesse azért a község az lsten parancsolatját, ismerje meg, hogy bennem inkább atyáskodó, mint uralkodó hatalmat rendelt eleikbe s vezérlésekre. Emlékezzék meg, hogy mennyi időtől fogva, minémü nyugadalomba éltek elei üdv. atyám

¹ Csongrádm. lt. 1756., XV. cs., 18. sz.

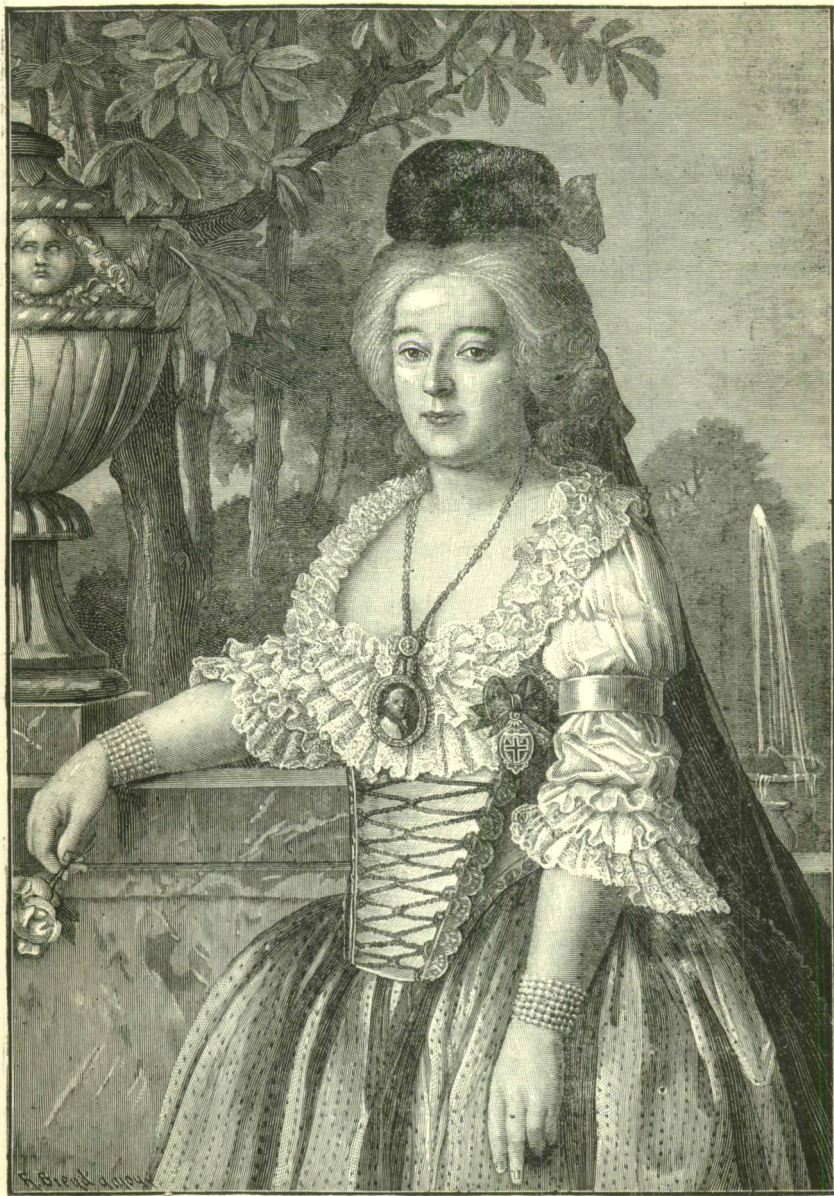
² Városi tan. jk., II., 255. l.

³ U. o. 268.

s anyám szárnyai alatt. Tekintsék meg régi tehetősebb előjáróknak maradványait, meglátják abból, hogy megítélte az Isten azokat, kik meg nem elégedtek azzal, hogy a község jövedelmeivel visszaéltek, hanem még visszavonásokra s olyan háborúságokra is vezérlették a községet, amelyből nagy nehezen és nagy kárral igazódhatott ki. Hitessék el azért magokkal a természet tulajdonságában, hogy senki közülök az ő javokat, megmaradásokat nem kívánja, nem is munkálódhatja s nem is szerezheti, mint én, az kinek mind az föld tulajdonom, mind az rajta lakó nép Isten kegyelméből vezérlésem alá és hasznomra adattatott és a ki megismertem azt, hogy elsőbb kötelessége minden földesurnak maga jószágának istenes, kegyes vezérlése, szorgalmatos gondviselése, azután való haszonvétele.«
 Vásárhelyen sem a város nem gyarapodik, sem az uraság. Nagy károly sokkal kisebb hely, mégis több gyarapodása van a városnak, több vetése a lakosságnak, több haszonvétele az uraságnak. Mert Vásárhellyel mind ő, mind bold. atyja szeretlen nagy kedvezéssel bántak el. »Viseljék azért a vásárhelyiek békességgel csekély terhüket, áldják érte Isteneket s úgy boldogok lesznek«¹ stb. A földesúr istenes intései azonban nem fogtak a városon. Azért néhány hét múlva még nov. 24. keményebben inti és pirongatja »a háborgást szerző, álnok, gonosz és istentelen előjárókat.«² Ezek, úgy látszik, titkon szervezték vagy élesztették az ellenállást. Elégnek tartották fizetni a katolikus templom építési költségeit s teljesíteni a körül minden

¹ Károlyi Ferenc levele fogalmazásban okt. 10-ről a 1r. Károlyi nemz. h. p. ltrában.

² Az újabb levél a város ltrában, Rvi. 1. cs., 133—134. szám,

90. sz. Gr. Károlyi A.né Harruckern Józsa.
A gr. Károlyi nemz. bp. ltrából,

gyalog és szekeres szolgálatokat (melyhez a gróf még csak ezután akart megfelelő számú hiveket telepíteni), az ujonnan felállított nagyszámu uradalmi épületek körül is éveken át készséggel és ingyen napszámoskodni, bőségesen szolgáltatni az ujoncokat a poroszok által megtámadott királynőnek a Károlyi ezredbe: de sem a robotolást, sem a magas földbért nem vállalták. »Ez az ostoba nép« — írja innét az uradalmi főigazgató urának — »semmi dolgot sem akar tűrni, a mi eltérő az apákétól: hogy egyezhetnék az bele a földek megváltoztatásába, a szántóföldeknek a legelőktől való elkülönítésébe? Mikor a szállásföldről van szó, melyet már a nagyatyja is birt, nem mondja másképp, mint hogy: az én örökségem«. Az öreg gróf beteges volt, s itt ennek tudták be ingerlékenységét. A fiatal boldog szerelme foglalta el. Amaz koronként küldözte a dörgedelmes leveleket s követelte a lázítók elfogatását és megbüntetését. A bírák ekkor az öreg gróf bájos ifju menyé előtt könyörögtek, hogy tegyen szót a városért, egyszersmind a református papok közbenjárását kérték,¹ kikkel Ferenc gróf bizalmas meghittségben élt. Így aztán gyöngéd szive végre is engedett, annyival inkább, mert a beállott háborus idők által köve- | 1758. telt tetemes pénzbeli áldozatokat is egész készséggel adta meg a város. A földesúr tehát nem lépett az erőszak terére, hanem nagy engedékenységgel leszállította a földbért 2 kr-ra, elállott a rendszeres dézma és robotolás követelésétől is s megelégedett azzal, hogy a lakosság a takarási és nyomtatási idő kivételével végezze el az uraság dolgait is annyi gyalog és ígás

¹ Füredi és Szőnyi lelkészek esdő leveleik 1758. márc. 7-ről a gr. Károlyi nemz. bp. Itrában.

erővel, amennyi ahhoz kell, a napok számának meghatározása nélkül. A földesuri haszonvételekért eddig általában fizetett taksa elmaradt, hanem e helyett az 1756-iki rendelet szerint a gazdasági állatokra legelőbér vettetett ki, ezen kívül pedig a következő jobbágyi adók rovattak ki: egy ház után 1 frt 30 kr., egy házaspár után 1 frt 30 kr., egy mesterember után 1 frt, egy tiszai háló után 1 frt 30 kr, egy pálinkafőző üst után 8 frt, egy borsajtó után 1 frt, egy vizimalom után 6 frt, egy szárazmalom után 4 frt. A következőzés megmutatta, hogy az uradalom jól számított, mert mindjárt az első évi számadás 22147 frt 58 kr. bevételt tüntetett fel a fentebbi adózások után, a saját majorsági jövedelmeken kívül, melyek fokozására az újabb nagy beruházások tétettek.

Károlyi Ferenc nemes szive még ezen a nyáron megszűnt dobogni. Élete utolsó aug. 14. időszakában üres óráit vallástudományi tanulmányokkal tölté s theologiai problémák feladásával faggatta a tudós Szőnyi papot is; egyszersmind távol vidéken magyar kath. települöket kerestetett az itteni új templomhoz s hogy a mesteremberek számát szaporítsa, tót lutheránusokat fogadott a városba. Vásárhelyi jobbágyai, kik annyiszor tapasztalták jóindulatát, édesatyjukat siratták benne s a másik év nyarára halasztott temelésén nagy kesergések közt vettek részt. Fiánál, Antal grófnál, ki időközben szintén súlyos betegség alatt nyögött, a lakosság szerette volna a régi idők helyreállítását kieszközölni. Könnyebbitésért, új urbéri egyezségért esedeztek. Utóbbira nézve meg is indultak a tárgyalások és alkudozások, de a bírák csak 15, majd 18 ezer frtot ajánlottak,¹ amivel a

¹ Városi lt., Rvi. 1. cs., 135, 136, 139, 141. sz.

földesúr nem érte meg. Minden maradt tehát az eddigi állapotban egész 1770-ig.¹ | 1759—60.

Eközben a református egyház, mivel a város-házánál az egyházi fegyelemre és az iskoláztatásra kellő gondot nem fordítottak, mivel az ottani gazgálkodást jóformán a földesuraság szabta meg, s mivel az egyházat az önálló kormányzat behozatalára a kerület is utasította, maga vette át ügyei vezetését. A város azonban a maga régi hatáskörének csorbitásába nem örömet nyugodott bele s minthogy az egyházi tisztviselői fizetéseket különben is ő szabta meg, azért, régi egyházi jogait pár év múlva újra magához ragadta, rendeleteket küldözött a konzisztóriumnak, majd ezt egészen is eltörölte. | 1758—60.

Gr. Eszterházy Károly váci püspök ekkortájon foglalta el székét s első gondjai közé tartozónak sorozta a nagy alföldi községeknek, melyekben a reformátusok voltak többségben, meglátogatását. Szentes felől érkezett hoz- | 1761. jun. 20.
zánk. A városon kívül a tanács, a tanítók s a diák ifjúság élén az idősebb lelkész, Fűredi Mihály üdvözölte magyarul, benn a városban pedig Kárársz Miklós alispán latinul. Kiséretében jött a földesúr, Károlyi Antal vezérőrnagy is. A három napos vizitáció kiterjedt a református egyházra is s ennek több utasítást adott a r. kath. szertartások és hitelvek követése tárgyában, ami természetesen süket fülekre talált. A tanács is több olyan utasítást kapott, mely azt kath. szertartások és hitelvek követésére kényszeríté, amint arról később tüzetesen lesz szó. A tanács tehát szükségét látta annak, hogy a ref. templom s lelkészlakok szaba-

¹ A bírák és a megyei vizsgáló biztosok hivatalos nyilatkozatai a jobbágyi szolgáltatások tárgyában 1770. nov. 23-ról Csongrádym. Itrában.

dalmának biztosítása végett újabb lépéseket tette.¹ Egyébiránt a lelkészek panaszkodtak, hogy irányukban a biráknál nincs meg a kegyelet és tisztelet, amellyel régebben találkoztak. Ellenben a városházától százzámra rendelték ki a szekeket a csongrádi kath. templom köveinek szállítására,² majd a plébános fizetését emelték fel tetemes mérvben, minden kötelezettségen felül,³ mikor a reformátusok kath. szertartásokra szorítottak, s e sérelmek ellen azok részint magokra hagyatva voltak kénytelenek kérvényezni a helytartótanácsnál, mint az itteni csizmadiák,⁴ részint a vásárhelyi és szentesi református lelkészek kezét fogva lettek panaszos felterjesztéseket a tanács minden támogatása nélkül.⁵ E magokra hagyatás egyébként könnyen érthető, mihelyst tudjuk, hogy a tanács élén, mint főbiró, Báthori Mihály állott | 1756—1769. majd 10 éven keresztül, aki a maga »zendülési vétkei« felsőbbjei előtt a kath. templom építésénél kifejtett buzgólkodásával már rég jóvá tette. De nevéhez fűződik az új városháza építésének | 1763. érdeme is. Egyébként a közönség a főbiró minden lépését sanda szemmel nézte, mert gyanus volt előtte, hogy a földesuraság és a város vendégei a főbiró vendégeskedő házát sűrűn látogatták és meg-meglakták. Szidta és átkozta az előjáróságot, de különösen Báthorit, ki mikor az egész város pusztult, »kőházat épített magának« s hogy »lelkét pokolra adja, pápistává lett«, — bár az efféle ki-

¹ Városi lt. Rvi. 1. cs., 146. sz. Szőnyi B. a ref. egyh. jkvében. I., 10—11. ll.

² Szőnyi u. o.

³ Városi ltr, Rvi. 3. cs., 12. sz.

⁴ Kérvényök Szőnyinél, i. h. 119—124. ll. és a debreceni főisk. lt. R. 607, 78.

⁵ Ezeket I. 1761-ből u. o. R. 707. 14—15. és Csongrádm. ltrában.

fakadásokat a tanács példásan büntette.¹ Végre a nép legyőzte a földesuri befolyást s 1764-ben Báthorit a főbiróságból kihagyta. A földesuraság ekkor, »hogy az ügyes causak jobb móddal follyanak«, a törvénybirói tisztséget létesítette s erre Báthorit nevezte ki,² melyet aztán az még vagy két évtizeden át meg is tartott, mivelhogy Török Ferenc urad. ügyész értesítései szerint »a birák igen rendetlenek és tudatlanok« voltak s »ha Báthori köztök nem volt, három napig sem tudtak egy bakatella dolgot elintézni.«³

Antal grófnak különben szüksége is volt Vársárhelyen a megbízható és hű tisztviselőkre, mert inspektorai ellen sok volt a panasz. Szaplonczait mindjárt a város átvételekor | 1759. el kellett állásából tennie s a gróf maga hívta fel a közönséget, hogy akinek ellene valami panasza van, jelentse az uriszek előtt.⁴ Utódának a maga titkárát, Gull Jánost, rendelte ide, de ezzel és tisztársaival még kevésbé volt megelégedve a lakosság és a gróf. Hosszú sorozatát állapították meg a visszaéléseknek és mulasztásoknak, melyeket az új inspektor elkövetett s illetőleg elősegített.⁵ Maga a város is a panaszosok közt volt, különösen följelentvén, hogy a lakosság részére rendelt legelőket mások bitangoltatják, ezek közt volt a helyben állomásozó katonaság feje, »kapitány László János úr is egy falka göbölyével és gulyájával«, a réti szigetek kaszálóit idegeneknek adják bérbe, a mártélyi és sámsoni kertészek kényök-kedvök sze-

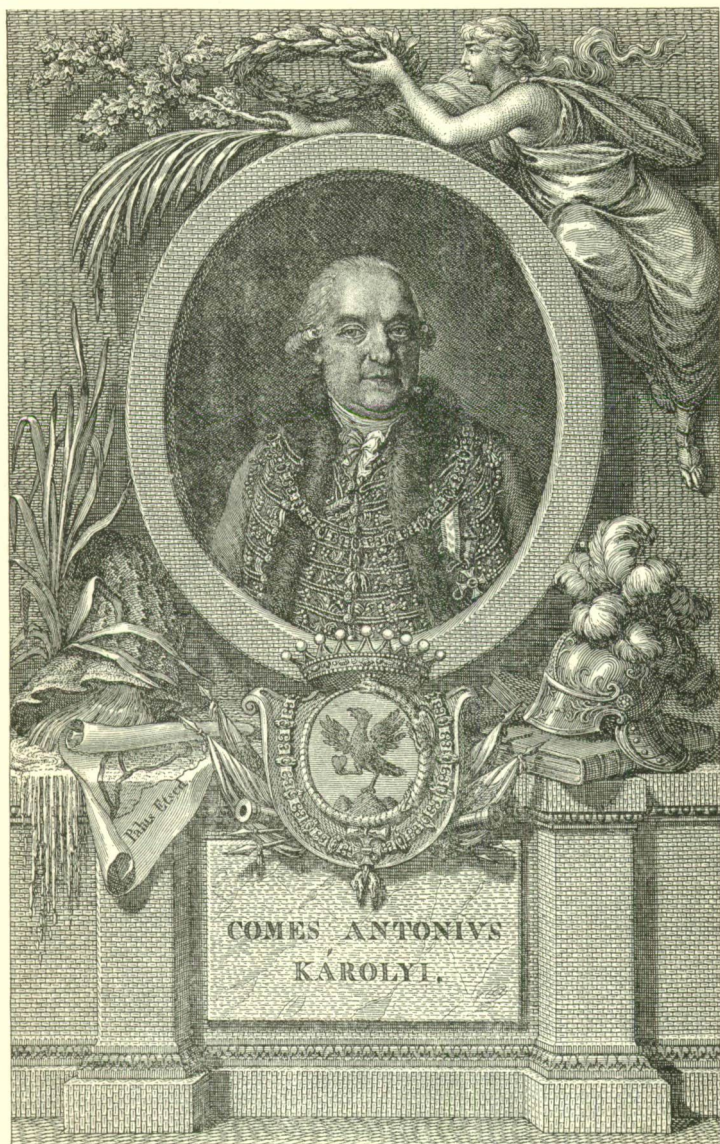
¹ L. a városi t. jkvet 1762—5. évekről: Egyebek közt II., 376.

² Vár. tjk. II., 386.

³ Török bizalmas és tiszti levelei a földesurhoz a gr. Károlyi nemz. bp. Itrában.

⁴ K. A. levele a birákhoz, V. lt. Rvi. 1 cs., 137. sz.

⁵ Ezek sorozata a gr. Károlyi nemz. bp. Itrában.

91. sz. Gr. Károlyi Antal.
A gr. Károlyi nemz. bp. ltrából.

rint foglalják el szántás alá a földeket s halászatnak a Tiszán stb.¹ A gróf rögtön egész jóakarral intézkedett a visszaélések megszüntetése felől, amint hogy már előzetesen is 1000 tallért, azaz ezerötyszáz rfrtot, elengedett a lakosság adójából, a kapitány visszaéléseit megszüntette, a kertészeket a városban való lakásra utasította, de a félévi korcsmáltatásnak a város részére való átengedését, a szállásföldek taksáját és a legeltetési bér lejjebb szállítását nem engedélyezte.² Egyébként egy e célra delegált küldöttségnek tette feladatává, melyben a kapitány, Gull és Török is benne voltak, véleményt adni afelől, hogy a vásár- | 1761. jan. helyi uradalom földjei és egyéb haszonvételei kezelésénél és értékesítésénél, a tisztikar és a város dolgai intézésénél minő változtatásokra és javításokra lenne szükség? A terjedelmes munkát 90 pontban sorolja elő a javaslatokat s ámbár szükségesnek látja egy rendszeres urbárium kidolgozását s a robotnak is szabatos körvonalozását (a lakosság előtt gyűlöletes »robot« szó helyett »az uraság szüksége« említettik): mindazáltal egészen a régi nyomokon halad s az eddigi eljárás szorosabb rendbe szedését javasolja, a város részére is csak kisebb engedmények adását, a városi tisztviselők fizetésének leszállítását tanácsolja s ellenzi azt, hogy az uraság haszonvételei annak átengedessenek, mert a bírák »valamint a város adminisztrációjakor egymást csalták . . . ezután is azt cselekednék« s hiába is adna az uraság bármennyi legelőt a városnak, azon csak a jobb gazdák osztoznának, a szegénységnek pedig ezután sem jutna belőle. Egyébiránt nem kell megengedni, hogy a

¹ A panaszlevél városi lt. Rvi. 1. cs., 142. sz.

² Károlyi A. levele a városhoz 1761. szept. 12-ről városi ltr, Rvi. 1. cs., 144. sz.

város ezután szilárd anyagból építsen pl. iskolákat a földesúr hire nélkül, sem azt, hogy a lakosságot »a togatus praeceptorok és harangozók házanként való főzéssel tartására kényszerítsék« s »bárányt és bort kolduljanak« a hivektől. Ellenben folytatni kell a kath. papilak építését, a katolikusok telepítését, templomok felszerelését, mely utóbbinál egyesesen a grófnéra számítottak,¹ stb. Természetes, hogy a város az efféle javaslatokkal, melyek egy részben a nemrég lefolyt püspöki látogatás visszhangjai voltak, nem lehetett megelegedve s panaszai meg-megujultak; ami annál inkább érthető, mert a gróf ezután nemcsak a földesuri javadalmak kezelését adta át tisztjeinek, hanem a város eddigi jövedelmeit is ez utóbbiak által szedette be, úgy-hogy a község kezén alig maradt valami haszonvétel, amiből jövedelme lehetett volna. A kiadások azonban ezután is csak nyakán maradtak; minek nem lehetett más eredménye, minthogy a községi pénztár üressége miatt a város folytonosan nagy szükségben és szorongattatások közt tengődött, melyek enyhítése végett a birák a földesúr, majd ennek meghatalmazottja, Rácz Demeter, előtt igen kevés haszonnal esedéztek. A puszta írásra vagy épen nem, vagy csak nagysokára kaptak választ. Végre követséget küldöttek Károlyba, hogy ott mindkettőjöknek személyesen nyujtsák | 1765. nov. 28. be kérvényeiket. Ebben a végső nyomoruság hangjainak adnak kifejezést s a gróf előtt esedeznek, hogy az időközben nyert kedvezményen felül (egy negyedévi korcsmáltatás és a tavak halászása) legyen több jóakarattal hozzájuk. Nevezetesen:

a) a Mihály-naptól ujévig engedett korcsmálta-

¹ A munkálat kelt nélkül (1761. július) a gr. Károlyi nemz. bp. Itrában.

tást, mivelhogy ez időszakban a gazdák a magok borait isszák, idegen forgalom is alig van, a város csapszékeiben terjessze ki egy félévre ;

b) bocsássa a mézárszékeket a városnak át, mert a húsrá és faggyúra a beszállásolt katonaságnak, a városházi személyzetnek (hadnagyok, kisbírók, tizedesek), mely éjszaka nem lehet világbeli nélkül, s az ott megszálló utazóknak egész éven át szükségök van ;

c) parancsoljon emberségesebb bánásmódot tisztjeinek, különösen Herczeg Ferenc derekegyházi tiszttartónak, ki »szénarakó embereinket adta-teremtette káromlásokkal illeti, példa nélkül való verésekkel rongálja, úgyhogy az ing is lehasadoz róluk és a testök összedagad, amint a múlt télen a derekegyházi gátak töltése és a mostani szénahordás alkalmatosságával megtörtént, úgy palélrkodó esküdt embereinket becstelenül traktálja« stb. Végezetre szállítsa lejobb a boglyák számát, melyekből most is 6000 darabot róttak ki a városra, hogy a legnagyobb munka idején összerakasson, de az előjáróságra nézve az ehhez szükséges erő összefogdosztatása igen sok vesződséggel és hátramara-dással járó feladat. »Csókoljuk Excellentiád lábait« — így végződik a kérvény — »szives törekedéssel esedezván Nagyságod előtt, induljon atyai könyörületességre erántunk« és »édesatyai keblében bejelentett ezen szükségünk beteljesítettésekért . . . mélységes magunk megalázódásával és atyai könyörületességébe vetett reménységgel instálunk s irgalmas válaszát óhajtva várjuk«¹ stb. Antal gróf rögtön kiadta elutasító válaszát, melynek rendén jóakarattal teljes szavakban mindössze is annyit ígér, hogy tisztjeit a káromlásoktól és kegyetlen-

¹ A kérvény a ráirt válasszal együtt a város Itrában, Rvi. 1. cs., 148. sz.

kedésektől tilalmazni fogja: egyebekben, minthogy azokhoz a községnek törvény szerint nincs joga, nem engedhet, s minthogy a szóban forgó jövedelmekre neki szüksége van. A követek e sovány engedménnyel be nem érhetvén, másnap Rácz Demeter előtt öntötték ki lelköket. Ez alkalommal elmondták a nagy befolyású főtiszt előtt, hogy ők tavaly Pesten a grófnál küldöttségileg már

92. sz. Török Ferenc névirása.¹

kérvényeztek, mely alkalommal »Ő excellentiája hozzánk való atyai indulatját követeinknek grófi tekintete eleibe való bátorságos bebocsáttatásokkal és kegyes szavaival megbizonyította s a kegyelmes resolútiót meg nem tagadta, de elhalasztotta, — instantiánkat nemzeti Török Ferenc fiskális urunknak ugyanazon követeink által pecsét alatt visszaküldvén«, hogy a város ezután abban a reményben volt, hogy kérelmének teljesítését a grófnak Török ajánlani fogja, mert hiszen ő jól tudta, hogy minő állapotban és szükségben van a város, de Török, aki hivataloskodása kezdetétől fogva mindig a szegénység terhelhetésén mesterkedett, ezuttal se tett semmit a város könnyítésére: most hát el-

¹ Város Itrából.

sorolják ők a folyamodvány azon pontjait, melyeket ezuttal nem terjesztették a gróf elé, de amelyek teljesítése iránt a gróftól már ígéretet nyertek. Ezek szerint kérik, hogy a városnak adó nélkül oda ígért réti szigeteit (Kingéc, Batida, Farkashát, Kopáncs stb.) ne adják idegeneknek haszonbérbe; a szőlősi puszta déli oldalait, melyekért a gazdák fűbért fizetnek, ne adják a kaszaperi örményeknek bérbe, a lakosság földét, »mely azonkívül is szűk«, ne csorbítsák azzal, hogy az uraság s más idegenek számára egyes szállásokat és területeket elfoglalnak, úgyhogy e miatt a gazdák némely méneseik számára már az örményektől kénytelenek telelő pusztákat bérelni; a káposzta-termést ne dézmálják többszörösen is; az uraság fűvelő aklának elkészítéséért adjanak a városnak valami kedvezményt; minthogy ők a földesuraságnak taksát, vagyis árendát fizetnek, ne szaporítsák a lakosságon az urasági szolgálatokat s ne vegyék a népet egészen robot alá, mert már »nap is alig mulik el, melyben szolgálatokat ne tennének szerkérrel, lóháton, kócsival, gyalog«, mind itthon, mint távoli helyeken; Török ügyész ne legyen a bírákhoz és a néphez olyan kemény; a nemes emberek ne vonják ki magokat a püspöki dézma és a tizenhatod megadásából. A meghatalmazott általában kedvező választ adott követeinknek, melyet a gróf maga részéről is azonnal megerősített, de el nem mulasztották hangsúlyozni, hogy a robot felőli panasz merőben alaptalan, mert »az egész nemes hazában nincsen könnyebb urbárium az vásárhelyinél«; hogy most a serház építése miatt több volt a szolgálat, természetes, de »nem tart örökké s nagyobb részint vége is van«.¹

¹ A város kérvénye s az arra adott válaszok 1765. nov. 29-ről a gr. Károlyi nemz. bp. Itrában.

Az urasági ingyenes munkákra való kirendelés azonban ezután is mindegyre tartott, amit a lakosság régi szabadsága, ujabban is megszerzett és kölcsönös egyezség alapján megerősített mentessége nyilvánvaló megsértésének tekintett s csak dérréddúrral teljesített annyival inkább, mert a széna-csinálásnál egyéb szolgálat teljesítésére nem érezte magát kötelezettnek s mert az uraság tisztjeinek kegyetlen bánásmódja és a földesuri követelések tulhajtása mindegyre tartott. A gazdák elégedetlensége hangosan nyilatkozott. Olykor tömegesen csődültek fel a városházára, hogy ennek kifejezést adjanak, midőn Török főügyész a kolomposok megcsapatásánál egyéb orvosságot nem taná- | 1766. csolt.¹ A református főügyész buzgólkodott legjobban a kath. templomnak, melyhez a népességet szerezni még ezután kellett, belső felszerelésén, oltár stb. készíttetésén s azon, hogy a plébános évi fizetését a város tetemesen felemelje,² ugyanakkor, midőn a templomból kiszorult református hívek részére a tervbe vett deszkabódét sem állította fel s tétlenül elnézte, hogy a ref. lelkészek szentesi kartársukkal egyetértve, magok nevében közvetlen folyamodjanak engedélyért a vármegyére iskoláik megnagyobbitása s az iskolaügyekben a htt. által legujabban kiadott megszorító rendeletek enyhítése végett.³ Egyébként a közintézetek lelkes felkarolásához s tetemes mérvű gyámolításához nem is lehetett a közönségnek kedve és tehetsége, mert a kedvezőtlen időjárás miatt buza alig termett s három éven (1767—9.) át szűk termés, drágaság és marhadög uralkodott, melyet az 1768/9-iki roppant hideg és az 1769. febr. 1-iki nagy orkán

¹ Török levelei 1766. júliusról u. o.

² Egyezség a plébánossal a város ltrában, Rvi. 3. cs., 12. szám.

³ A kérvények Csongrádm. ltrában, u. o. 21. cs., 3. sz.

még inkább súlyosbított, mivelhogy akkor a künn telelő lábasjóságokban váratlanul igen nagy kár esett, különösen a kisebb fajtájuakban, úgyhogy ezekből egyszerre 3—500, sőt 1000 drb is rakásra hullott a pusztán és az aklokban s a döggjóság annyira felszaporodott, hogy nyuzni sem győzte a lakosság.¹ Nemcsak a jóságok elesége fogyott el annyira, hogy a gazdák egy része az itteni haszonbérő örményektől a garádgýákat vásárolta meg, hogy a marháknak ennivalót adhasson²: hanem a szegénység élelme is hiányzott, úgyhogy sokan elszöktek a városból, mikor az adót követelték rajtuk,³ a gazdák pedig hallani sem akartak valami olyan földesuri s mezőgazdasági intézkedés felől, minő a robot s egyéb jobbágyi szolgáltatások, a legelőknek a szántóföldektől való elválasztása s bármi újabb terhek behozása.

¹ Török Ferenc egykoru értesítése i. h. (Magában a Szél János juhgazdaságában a számadó juhász távolléte miatt 1080 juh pusztult el egyszerre. Vár. tjk. II, 491.)

² Vár. tjk. II., 479—491, 564.

³ Vár. lt., Rvi, 2. cs., 81. sz.